

แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาลิเกป่า ในจังหวัดนครศรีธรรมราช

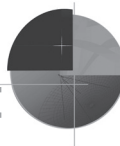
ธีรวัฒน์ ช่างสาน*

บทคัดย่อ

ลิเกป่า ศิลปะการละเล่นของคนในท้องถิ่นภาคใต้ทั้ง พัทลุง ตรัง กระบี่ และนครศรีธรรมราช บางครั้งเรียกลิเกรำมะนา องค์ประกอบของการแสดงลิเกป่า ประกอบด้วย คณะลิเกป่า เครื่องดนตรี การแต่งกาย โอกาสในการแสดง ความเชื่อและพิธีกรรม เรื่องที่นิยมนำมาแสดงและสถานที่ แนวคิดและทฤษฎี สำหรับการอนุรักษ์และพัฒนาใช้นั้นใช้แนวคิดวัฒนธรรมคือ ความหมายของคลิฟฟอร์ด เกียร์ซ และแนวคิด การอนุรักษ์และพัฒนาสื่อการแสดงพื้นบ้าน โดยใช้ทฤษฎีการกระทำด้วยเหตุผล ทั้งนี้ควรเริ่มต้นที่เจ้าของ หรือปราชญ์ชาวบ้านต้องมีความตระหนักร่วมและเข้าใจระบบของการอนุรักษ์และพัฒนาด้วย ส่วนแนวทางการอนุรักษ์ลิเกป่านั้นจำเป็นต้องอนุรักษ์รูปแบบการละเล่น อนุรักษ์ศิลปินทั้งศิลปินอาชีพและศิลปินเยาวชน และอนุรักษ์ผู้ชม ทั้งผู้ชมสูงวัย และเยาวชน แนวทางการพัฒนานั้น ต้องพัฒนาโครงสร้างของการแสดง คือต้องใช้ภาษาให้เข้าใจง่าย สั้นกระชับ มีการอธิบายความก่อนการแสดง ต้องพัฒนาการแต่งกายให้สวยงาม ทันสมัย และองค์ประกอบเสริม เช่น เพิ่มเครื่องดนตรีสมัยใหม่เข้าผสมผสานกับรำมะนา กลอง โหม่ง และ ฉิ่ง นอกจากนี้แล้วควรพัฒนาให้เป็นแบบเรียนของสถานศึกษาเพื่อเยาวชนจะได้ศึกษาและร่วมอนุรักษ์ พัฒนาสืบสานในระยะยาวต่อไป

คำสำคัญ : การอนุรักษ์ การพัฒนา ลิเกป่า จังหวัดนครศรีธรรมราช

* หลักสูตรวิชานาฏศิลป์และการละคร คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ อ.เมือง จ. นครศรีธรรมราช 80280

Guidelines for Conserving and Developing Likae Paa in Nakhon Si Thammarat Province

Teerawat Changsan*

Abstract

Likae Paa or Likae Rammana is a folk musical drama of Southern communities in the provinces of Phatthalung, Trang, Krabi and Nakhon Si Thammarat. The components of Likae Paa performance comprise male and female dancers, musicians, musical instruments, costumes, opportunities to perform, beliefs and rituals, the famous stories and performing places. Concepts and theories for conserving and developing Likae Paa performances, the author uses Clifford Geertz's concepts of Culture and the concepts of the conservation and development of folk drama materials as a baseline for reasonable actions. The concepts of this conservation and development are to encourage the owners of folk ensemble and the local scholars in the field to share awareness and understanding on how and why to conserve and to develop their cultural heritage. To conserve Likae Paa performance, it is necessary to conserve its traditional performing style, professional and young dancers as well as the audiences, both elderly and young generations. To develop Likae Paa performance, the performing components are needed to be modified. The modifications can be providing a brief story of the drama for pre-performance, adjusting language use in the musical dialogs to be more concise and easier to understand while the dressing style and costumes must be more stylish. Moreover, the typical musical instruments such as a tambourine, drums and cymbals should be combined with modern instruments. Finally, this type of musical drama should be developed as a course of study so it can be passed from older generation to younger ones as a sustainable conservation scheme.

Keywords : Conservation Development Likae Paa Nakhon Si Thammarat

* Performing Arts Program Faculty of Humanities and Social Sciences
Nakhon Si Thammarat Rajabhat University 80280

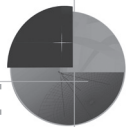
บทนำ

ลิเกป่า ศิลปะการละเล่นของคนในท้องถิ่น ในภาคใต้ ทั้งพัทลุง ตรัง กระบี่ และนครศรีธรรมราช ศิลปะการละเล่นชนิดนี้บางครั้งเรียกลิเกรำมะนา เป็นชื่อเรียกที่สันนิษฐานว่าเรียกตามชื่อเครื่องดนตรีที่ใช้กลองรำมะนาเป็นหลักในการเล่น บางแห่งเรียกลิเกบก สันนิษฐานว่าลิเกป่าได้แบบอย่างมาจากพวกแขก คำว่า “ลิเก” มาจากการร้องเพลงของพวกแขกเจ้าเซ็นที่เรียกว่าดิเกร์ซึ่งเป็นภาษาเปอร์เซีย แขกเจ้าเซ็นมีน้ำเสียงไพเราะ เป็นที่นิยมฟังกันทั่วไป ต่อมาคนไทยได้เริ่มฝึกหัดเล่นลิเกบ้าง ในชั้นแรกเป็นทำนองสวดของเจ้าเซ็น ใช้ผู้แสดงประกอบด้วยแขกแดง ยาหิย เสนา และเจ้าเมือง ส่วนที่เหลือเป็นผู้แสดงประกอบและลูกคู่ เครื่องดนตรีมีกลองรำมะนาหรือโทน โหม่ง ฉิ่ง ปี่ และซอ โดยใช้สถานที่แสดงในตอนแรกๆ ใช้แสดงบนพื้นดินเช่นเดียวกับโนราต่อมิจึงมีการปลูกสร้างเวทีเพื่อให้ผู้ชมมองเห็นการอย่างชัดเจนขึ้น (1) ลิเกป่าถือเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาไทยที่ดึงดูดอีกแขนงหนึ่ง

ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาไทยนั้นคือ ความรู้ ความสามารถในการดำเนินชีวิตอยู่ในพื้นที่หรือชุมชนนั้นๆ โดยใช้สติปัญญาล้างสมมายาวนานและแพร่หลาย ผสมผสานความกลมกลืนระหว่างศาสนา สภาพภูมิอากาศ สภาพแวดล้อมการประกอบอาชีพ มาหลายชั่วคนซึ่งจะเป็นวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์นั้น เกิดจากการเรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์เป็นระยะเวลายาวนาน โดยอาศัยภูมิปัญญาที่มีอยู่มาใช้ในการตั้งถิ่นฐาน การประกอบอาชีพการปรับตัวและแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิต จนเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของธรรมชาติและสังคม (2) นอกจากนี้แล้วยังเน้นว่าคุณค่าของภูมิปัญญา เป็นแหล่งเสริมสร้างจินตนาการและความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เป็นแหล่งศึกษาตามอัธยาศัยเป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นแหล่งสร้างความรู้ ความคิด วิชาการและประสบการณ์ เป็นแหล่งปลูกฝังค่านิยมรักการอ่าน

และแหล่งศึกษาค้นคว้าแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง เป็นแหล่งสร้างความคิดเกิดอาชีพใหม่สู่ความเป็นสากล เป็นแหล่งเสริมประสบการณ์ตรง และเป็นแหล่งส่งเสริมมิตรภาพความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนหรือผู้เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น (3)

จากการศึกษาเบื้องต้นพบว่าลิเกป่าในจังหวัดนครศรีธรรมราชนั้นก็เป็นภูมิปัญญาที่มีคุณค่าในหลายด้าน อาทิ คุณค่าในเชิงการอบรมสั่งสอนพบว่ามีปรากฏอยู่ทุกเกือบสถานการณ์ของการเล่นลิเกป่า เช่น การอบรมสั่งสอนเรื่องคุณธรรมจริยธรรมของสังคม การอบรมสั่งสอนเรื่องหน้าที่ของคนในสังคม การอบรมสั่งสอนชีวิตของผู้หญิงหลังจากแต่งงานซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่ดีของความเป็นคนไทยที่แฝงเร้นในภูมิปัญญา อย่างไรก็ตามเมื่อทบทวนผลจากการวิเคราะห์การทำงานของชุมชนในช่วงการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์โลกทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองได้ส่งผลกระทบต่อแนวคิดและทิศทางการพัฒนาของไทยตลอดช่วง 2 ทศวรรษแรกของการพัฒนา หลังจากนั้นการทำงานได้หันเข้าสู่ลักษณะเฉพาะที่ให้ความสำคัญต่อวัฒนธรรมชุมชน การค้นหาประสบการณ์ระดับชุมชน ทำให้เกิดทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ที่เกิดจากสภาพที่เป็นจริงของอดีตและปัจจุบันของสังคมไทย และการแสวงหาความร่วมมือจากทุกฝ่าย ทั้งหมดนี้เป็นการพัฒนาอย่างรอบด้าน มีรากฐานอยู่ที่ระบบคุณค่าดั้งเดิม และแสวงหารูปแบบใหม่เพื่อสืบทอดจิตวิญญาณแห่งอดีตและการพึ่งตนเองและภาวะวิกฤตเศรษฐกิจในครึ่งหลังของปี พ.ศ.2540 ส่งผลให้ชุมชนต้องปรับการเรียนรู้ใหม่ เพราะบทเรียนที่เพิ่งเกิดขึ้นเมื่อเร็ว ๆ นี้แสดงให้เห็นว่ามีปัจจัยหลายอย่างที่ชุมชนไม่อาจควบคุมได้ กระแสโลกาภิวัตน์ทำให้ประเทศต้องเปิดเสรีทางการค้าและการเงิน ซึ่งเป็นกระบวนการต่อเนื่องจากการเปิดเสรีทางการลงทุนที่ได้ดำเนินการมาก่อนหน้านี้ มีส่วนอย่างมากต่อการคงอยู่หรือล่มสลายของชุมชนในอนาคต การเรียนรู้จึงพัฒนาขึ้นอีกก้าวหนึ่งเพื่อให้ สอดรับกับ

สถานการณ์ที่เปลี่ยนไป นั่นคือการเรียนรู้เพื่อเท่าทันโลกภายนอก (4)

ข้อมูลดังกล่าวเป็นการเทียบเคียงประสบการณ์และพัฒนาการที่ส่งผลกระทบต่อภูมิปัญญาไทยซึ่งรวมถึงการเล่นลิเกป่าของจังหวัดนครศรีธรรมราช จากคำบอกเล่าในอดีตมีการเล่นและผู้คนสามารถร้องกลอนลิเกป่าได้เกือบทุกครัวเรือน แต่จากการเข้าตรวจสอบข้อมูลเบื้องต้นพบว่าขณะนี้ศิลปินลิเกป่าในจังหวัดนครศรีธรรมราชมีคณะเดียวคือ คณะลิเกป่าคือนางดวง วังบุญคง อยู่ที่ตำบลสามตำบล อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช อายุ 81 ปี ภาพโดยรวมนั้นเป็นศิลปินมีอายุล่วงเลย มีความซรภาพหากได้รับผลกระทบจากโลกาภิวัตน์เกิดความเปลี่ยนแปลงทางปรากฏการณ์อย่างทีกล่าว ภูมิปัญญาการเล่นลิเกป่าในจังหวัดนครศรีธรรมราชอาจมีการเปลี่ยนแปลงไปพร้อมกันนี้การละเล่นดังกล่าวยังไม่มีการสืบทอดหรือถ่ายทอดไว้เป็นแบบอย่างสำหรับนำมาใช้ปฏิบัติเพื่อต่ออายุทางวัฒนธรรมเข้าใจว่าศิลปะการแสดงแขนงนี้น่าจะสูญหายไปจากวิถีชีวิตของคนนครศรีธรรมราช อาจมีเฉพาะเรื่องเล่าขานที่ยังคงภาคภูมิใจเป็นตำนานเรื่องเล่าตามหนังสือและวารสารเท่านั้น

บทความนี้เรียบเรียงขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างกระแสดิจิทัลรักภูมิปัญญาท้องถิ่นของบรรพชน และสร้างความรู้บางประการในการเล่นลิเกป่าในจังหวัดนครศรีธรรมราชเพื่อเป็นแรงผลักดันให้เยาวชนและผู้สนใจโดยทั่วไปได้ร่วมกันสร้างกระแสการอนุรักษ์และพัฒนาให้ลิเกป่ามีอายุยืนนาน สำหรับเป็นวัฒนธรรมทางการแสดงการละเล่นทั้งดงาม สาระสำคัญในบทความจึงประกอบด้วย บริบทของการเล่นลิเกป่า แนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาที่กล่าวอ้างข้างต้นถือเป็นแนวทางที่สามารถใช้ในกระบวนการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นทางการละเล่นลิเกป่า ภูมิปัญญา

ทางการแสดงของคนในจังหวัดนครศรีธรรมราช ที่ทุกคนจะต้องให้ความสำคัญและช่วยกันสืบสานเพื่อจะได้เป็นมรดกทั้งดงามของลูกหลานชาวจังหวัดนครศรีธรรมราช อีกทั้งจะได้ใช้เป็นองค์ความรู้สืบค้นเพื่อความวัฒนาถาวรของการเล่นลิเกป่าสำหรับการอ้างอิงทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าในโอกาสต่อไป

บริบทของการเล่นลิเกป่า

ลิเกป่าศิลปะการละเล่นของคนในท้องถิ่นทางภาคใต้ เกิดจากการผสมผสานความสภาพความเป็นอยู่ ความเชื่อ ส่งเสริมความบันเทิงของคนในชุมชนดังนั้นบริบทที่จะกล่าวต่อไปนี้จะรวบรวมสาระสำคัญคือ ประวัติที่มา องค์ประกอบของการแสดง (5) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ประวัติของลิเกป่า ลิเกป่าเริ่มมีมาสมัยใดไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด “ลิเก” เป็นคำที่มาจากศัพท์เปอร์เซียว่า “ดิเกร์” แปลว่าการขับร้องหรือบทสวดของมุสลิม (แขกขาว) ในการสวดครั้งหนึ่งจะมีผู้เข้าร่วมพิธีประมาณ 10 คน สวดเข้ากับจังหวะรำมะนาจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ระบุว่า ในบรรดาแขกทั้งหลายที่เข้ามาอยู่ในเมืองไทยแต่โบราณนั้นปรากฏว่า “แขกเจ้าเซ็น” เป็นพวกหนึ่งที่ได้รับพระราชูปถัมภ์มาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เมื่อมีงานพระราชพิธีต่างๆ พวกเจ้าเซ็นได้เข้าร่วมสวดสรรเสริญพระผู้เป็นเจ้าเพื่อถวายพระพรแด่พระมหากษัตริย์บทสวดหรือเพลงร้องนั้นเรียกว่า “เพลงดิเกร์” นอกจากแขกเจ้าเซ็นจะมีบทบาทเป็นผู้สวดในการสรรเสริญและขอพรเพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลถวายแด่ พระมหากษัตริย์แล้ว กลุ่มขุนนางในราชสำนักก็ยังนิยมเชิญให้ไปสวดตามบ้านเรือนด้วยเช่นกัน ซึ่งต่อมาก็มีคนไทย หัดร้องลิเกตามแบบขึ้นบ้างโดยใช้ทำนองเหมือนกันก่อน แล้วก็เริ่มดัดแปลงมากขึ้น

สุรพล วิรุฬห์รักษ์ (6) อธิบายเพิ่มเติมว่า ลิเกน่าจะเป็นการเล่นเพลงแบบลำตัดในปัจจุบัน คือมี

ศิลปิน 2 ฝ่าย ฝ่ายละ 2-4 คน กล่าวแกกกลอนกันแบบด้นกลอนสดมีวงรำมะนาเป็นลูกคู่ประมาณ 4-6 คน ภาษาที่ใช้เดิมเป็นภาษามลายู เนื้อหาเป็นการสวดสรรเสริญพระอัลล้าห์ เชื่อว่าเริ่มมีปรากฏในสมัยรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โดยมีวิวัฒนาการของลิเกมีมาแต่การแสดงต่างๆ อาทิ การสวดคฤหัสถ์ อีกทางหนึ่งเป็นสวดมุสลิม เรียกว่ายิเกหรือสวดแขก ดัดมาจากพวกมาเลย์ที่อพยพจากบักซ์ใต้ขึ้นมาหลายระลอก ในต้นกรุงรัตนโกสินทร์ เดิมยิเกเป็นการสวดสรรเสริญพระอัลล้าห์เป็นภาษามาเลย์ประกอบกลองรำมะนาและแสดงในกรุงเทพแต่ครั้งรัชกาลที่ 3 ต่อมาลูกหลานมาเลย์ มุสลิม ในกรุงเทพมหานครยุครัชกาลที่ 5 กลายเป็นไทยจึงขับร้องเป็นภาษาไทย การสวดแขกในยุคนี้ขึ้นต้นสวดทางศาสนาแล้วจับเป็นเรื่องราวโลก ด้วยการด้นกลอนสดปะทะคารมกันให้เกิดความสนุกสนานเรียกว่าปันทุนคล้ายลำตัดในปัจจุบัน แต่ยังคงเรียกว่ายิเกคนไทยจึงเรียกตามสะดวกปาก ว่า ยิเก

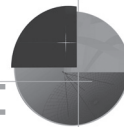
ลิเกในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่เป็นละครอย่างทีพระยาเพชรปาดิรีเริ่มก็น่าจะเกิดจากการผสมผสานการเล่นที่มีมาแต่ก่อนดังกล่าว ลิเกกลายเป็นที่นิยมอย่างแพร่หลายเรียกว่าระบดไปทั่วกรุงอย่างรวดเร็ว ด้วยหัตถ์ง่ายค่าจ้างถูก สนุกถึงใจ ลิเกเกิดมาท่ามกลางละครพันทาง และละครดึกดำบรรพ์และละครร้อง ดังนั้นในเชิงธุรกิจการค้า ลิเกย่อมต้องพัฒนาการแสดงของตนให้ทันสมัยสู้คู่แข่งได้ เช่นเมื่อละครดึกดำบรรพ์มีช้างพรายมงคลมาแสดงบนเวทีดึกดำบรรพ์ ลิเกก็คงเอาอย่างบ้างดังเช่น ลิเกวิกขุนวิจารณ์ที่ยานนาวา เล่นเรื่องราวราชอิราชนมะกะโทเลี้ยงช้าง ก็มีการนำช้างจริงๆ มาแสดงเช่นกัน ครั้นปลายรัชกาลที่ 5 ประมาณ พ.ศ. 2450 ลิเกก็แสดงเป็นละครมากขึ้น ถึงขั้นที่ลิเกที่วิกหม่อมสุภาพกฤดากร นำบทพระราชนิพนธ์อิเหนามาแสดงอย่างละครรำคือร้องรำอย่างละครไม่ร้องด้นอย่างลิเก เมื่อลิเกในภาคกลางซึ่งเป็นต้นเค้าของการแสดงที่เป็น

มาตรฐานมีการพัฒนาขึ้นผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่า ศิลปะการเล่นลิเกคงมีการเผยแพร่และสืบทอดต่อกันต่างจังหวัดเฉพาะแล้วมีการลอกเลียนแบบกันเกิดขึ้น รูปแบบการแสดงจะยึดตามความถนัดของชุมชนตนเองโดยการนำเอาวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนมานำเสนอ ทั้งการแต่งกาย ภาษาพูด บทร้อง มาพัฒนาเล่นกันเสริมเครื่องดนตรีที่มีในท้องถิ่นเล่นเป็นเรื่องเป็นราวอย่างลิเกในกรุงเทพ และมาเล่นกันตามชนบทจึงเรียกการแสดงชนิดนี้ว่าลิเกป่า

ส่วนข้อมูลของประวัติลิเกป่าในจังหวัดนครศรีธรรมราชนั้นผลจากการสืบค้นและจากการสัมภาษณ์ทำให้ความคิดเห็นเรื่องการเกิดลิเกป่าในจังหวัดนครศรีธรรมราชนี้เข้าใจว่าน่าจะเกิดจากการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมของกลุ่มศิลปินในจังหวัดตรังเข้ามาเล่นที่อำเภอจุฬาภรณ์ก่อนแล้วคนในบ้านวังฆ้องได้มีการหยิบยืมวัฒนธรรมการแสดงมาพัฒนาการเล่นให้เป็นรูปแบบของลิเกป่าที่ตนเองถนัดและเล่นสืบทอดมาจนปัจจุบัน อย่างไรก็ตามเมื่อตรวจสอบอาณาเขตของอำเภอจุฬาภรณ์พบความเป็นไปได้มากเนื่องจาก จังหวัดตรังกับจังหวัดนครศรีธรรมราช สามารถติดต่อสื่อสารกันได้ใกล้ที่สุดในช่วงของอำเภอชะอวดและอำเภอจุฬาภรณ์ ดังนั้นจึงไม่ใช่เรื่องแปลกอะไรหากกลุ่มคณะลิเกป่าจากจังหวัดตรังจะเข้ามาปฏิสัมพันธ์กับคนในหมู่บ้านจุฬาภรณ์และมีการหยิบยืมลอกเลียนแบบวัฒนธรรมการแสดงกันไว้จนสามารถพัฒนาเป็นคณะลิเกป่าของจังหวัดนครศรีธรรมราชได้อย่างสมบูรณ์อย่างที่เราเห็นกันอยู่ในปัจจุบัน

2. องค์ประกอบของการแสดง ของลิเกป่า ประกอบด้วย คณะลิเกป่า เครื่องดนตรี การแสดง ลิเกป่ามีองค์ประกอบที่สำคัญ ดังนี้

2.1 คณะลิเกป่า ลิเกป่าคณะหนึ่งๆ มีผู้ร่วมคณะประมาณ 15-20 คน ทั้งผู้แสดงและผู้เล่นดนตรี โดยทำหน้าที่ลูกคู่ประมาณ 5-8 คน ตีรำมะนา 2-3

คน ตีโหม่ง ตีฉิ่ง ตีกรับ เป่าปี่ สีซอ อย่างละ 1 คน บางคณะอาจจะมีคนตีกลองชุด กลองรุมบ้า และ คีบอร์ด อย่างละ 1 คน ด้วย ลูกคู่ส่วนมากจะเป็นผู้ชายล้วน นอกจากการเล่นดนตรีแล้วลูกคู่ยังทำหน้าที่ขับบทว่าดอกไม้และรับบทร้องของผู้แสดงตามทำนองเพลงต่างๆ ส่วนผู้แสดงแบ่งเป็น 2 ชุด ชุดหนึ่งเป็นการแสดงตามธรรมเนียมของลิเกป่าเรียกว่าเล่นเรื่องแขกแดง ใช้ผู้แสดง 4 คน คือ แขกแดง ยาหยี เจ้าเมือง และเสนา อีกชุดหนึ่งเป็นการแสดงเรื่องซึ่งมักเป็นนิยายพื้นบ้านหรือเรื่องจ๊ก ๆ วงศ์ ๆ ผู้แสดงมีประมาณ 10 คน

2.2 เครื่องดนตรี ลิเกป่าประกอบด้วย รำมะนา 3 ลูก (ซึ่งมีขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดเล็ก) โหม่ง 1 คู่ ฉิ่ง 1 คู่ ปี่ 1 เล่า กรับ 1 คู่ ซอ 1 คัน บางคณะอาจจะมีเครื่องดนตรีสากลประกอบด้วย เช่น กีตาร์ กลองชุด รุมบ้า และคีย์บอร์ด ในยุคเริ่มต้นลิเกป่าคงจะใช้รำมะนาเพียงอย่างเดียว จึงมีการเรียกการละเล่น ชนิดนี้อีกอย่างหนึ่งว่า “ลิเกรำมะนา”

2.3 การแต่งกายของนักแสดงลิเกป่าลิเกป่าแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ แต่งกายตามท้องเรื่องแขกแดง ซึ่งประกอบด้วย แต่งกายแขกแดง แต่งกายยาหยี แต่งกายเจ้าเมือง แต่งกายเสนาและแต่งกายตามเนื้อเรื่องนิยายในท้องถื่น เป็นการแต่งกายตามบทบาทที่ได้รับ เช่นเป็นฤาษี เป็นตัวประกอบอื่นๆ ทั้งนี้พบว่า การแต่งกายของคณะลิเกป่าจะแต่งกายอย่างง่ายๆ ตามความสะดวกและความพร้อมของอุปกรณ์

2.4 โอกาสในการแสดง ลิเกป่ารับงานแสดงทุกโอกาสไม่ว่าจะเป็นงานรื่นเริง เช่น งานบวชงานแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ งานประจำปี งานอนุรักษ์ เผยแพร่วัฒนธรรมพื้นบ้าน งานเฉลิมฉลองพิธีการต่างๆ และยังมีการแสดงในงานศพ งานแก้บนต่างๆ อีกด้วย

2.5 ความเชื่อและพิธีกรรม จากการศึกษาพบว่าในปัจจุบันความเชื่อและพิธีกรรมของลิเกป่าไม่ค่อยมีปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัดสิ่งที่พบเห็นมากที่สุดคือความเชื่อเรื่องการเคารพครูอาจารย์ ส่วนพิธีกรรมก็เป็นธรรมเนียมการปฏิบัติก่อนที่จะมีการแสดงเป็นสำคัญเท่านั้น

2.6 เรื่องที่นิยมนำมาแสดง เรื่องที่นิยมนำมาแสดงของลิเกป่ามี 2 ลักษณะ คือเรื่องตอนออกแขกแดง จะกล่าวถึงแขกจากเมืองลกกระทา (ลกกระทา) เดินทางทางเรือมาทำการค้าขายตามหัวเมืองชายทะเลทางฝั่งตะวันตกของประเทศไทย (ฝั่งอันดามัน) แขกผู้นี้ได้ทำการค้าขายไปตามที่ต่างๆ หลายเมือง จนในที่สุดได้ภรรยาเป็นคนไทยที่อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ต่อมาแขกคิดถึงบ้านเมืองของตนและเป็นห่วงพ่อแม่ซึ่งแก่ชรามากแล้วจึงได้เข้าพบเจ้าเมือง (ผู้ว่าราชการจังหวัด) โดยได้ขอคนงานให้ติดตามไปด้วย 1 คน เจ้าเมืองก็อนุญาต แขกกลับไปบอกยาหยี (ภรรยาของแขก) เพื่อให้เตรียมตัวเดินทางไปด้วยกัน แต่ยาหยีไม่ยอมไปเพราะเป็นห่วงพ่อแม่ และเห็นว่าการเดินทางไปนั้นเป็นระยะทางไกลแขกต้องอ่อนวอน แต่ก็ไม่สำเร็จ จนต้องทิ้งขู่ว่าไปลอบยาหยีจึงยอมเดินทางไปด้วย เมื่อยาหยีจำใจยอมเดินทางไปด้วย แขกก็สั่งให้ยาหยีลาพ่อแม่พี่น้องตลอดถึงผู้ชมคือทั้งแขก ยาหยี เสนา ในระหว่างเดินทางแขกกล่าวว่ายาหยีจะเบื่อและเหงา แขกจึงได้ชี้ชวนให้ยาหยีชมความงามของธรรมชาติ ชมปลา ชมเกาะ ชมดาว ชมสิ่งต่างๆ ที่ได้พบเห็นระหว่างทาง จนถึงเมือง (ลกกระทา) และ เรื่องที่เกี่ยวข้องกับนิทานพื้นบ้าน จักรๆ วงศ์ๆ ปัจจุบันอาจแต่งขึ้นตามวิถีชีวิตในชุมชน

2.7 สถานที่ ในตอนแรกๆ ใช้แสดงบนพื้นดิน เช่นเดียวกับมโนราห์ในสมัยก่อน มีฉากกัน 2 - 3 ชั้นแล้วแต่ความเหมาะสมของแต่ละคณะ แต่มาในระยะหลังๆ หากเป็นงานใหญ่ๆ มีคนดูมากๆ เกรงกันว่าคนดูจะมองเห็นการแสดงไม่ทั่วถึงจึงได้มีการปลูกสร้างโรง ยกพื้นโรงแสดงให้สูงขึ้น

แนวคิดและทฤษฎีสำหรับการอนุรักษ์ และพัฒนาลิเกปา

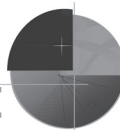
แนวคิดและทฤษฎีสำหรับการอนุรักษ์และพัฒนาลิเกปาในจังหวัดนครศรีธรรมราช สำหรับการเทียบเคียงเพื่อให้เห็นความลุ่มลึกจำเป็นต้องใช้ทั้งแนวคิดและทฤษฎีมาเทียบเคียงอย่างหลากหลายเพื่อชี้แสดงหลักการเทียบเคียงดังกล่าวดังนี้

1. แนวคิดวัฒนธรรมคือความหมาย ของ คลิฟฟอร์ด เกียร์ซ(7) เป็นทฤษฎีที่เห็นว่ามนุษย์เป็นสัตว์ (คล้ายแมงมุม) ที่ห้อยตัวอยู่ในสายใยของความหมายที่เขาถักทอขึ้น ซึ่งเท่ากับว่าวัฒนธรรมคือสายใยเหล่านั้น ดังนั้นการวิเคราะห์วัฒนธรรมจึงมีใช้การวิเคราะห์หากฎเกณฑ์ต่างๆ โดยการทดลองแบบวิทยาศาสตร์กายภาพหากแต่เป็นการเสาะหาความหมายและการตีความหมาย การที่เราจะรู้จักและเข้าใจวัฒนธรรมได้ก็ด้วยการตีความหมาย แปลหรือดึงเอาความหมายที่ซ่อนอยู่ในสัญลักษณ์ ที่คนได้สร้างออกมา อาทิ มนุษย์กับสัญลักษณ์ คือสิ่งที่ใช้เป็นสื่อแทนแนวความคิด (Conception) แนวความคิดนั้นคือความหมายของสัญลักษณ์ ตัวอย่างของสัญลักษณ์ที่เกียร์ซยกมากล่าวคือไม้กางเขนไม่ว่าจะอยู่ในการสนทนาในจินตนาการหรือเป็นรูปปรากฏบนฟ้า หรือห้อยอยู่ที่คอก็เป็นสัญลักษณ์ และแนวคิดการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์(8)ได้บ่งชี้แนวคิดในการส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรมการแสดงพื้นบ้านไว้ว่า การส่งเสริมศิลปะการแสดงพื้นบ้านสมบูรณ์แบบ ควรจะหมายถึงการนำทรัพยากรวัฒนธรรมกลุ่มชนนั้นๆ มาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาในการจัดทำการศึกษา พัฒนาสุขภาพอนามัย พัฒนาจริยธรรมและพัฒนาชีวิตให้เกิดความสมดุลกับสถานะเศรษฐกิจและเทคโนโลยีที่เคลื่อนเปลี่ยนอยู่ในสังคมของกลุ่มชนนั้น

กระบวนการส่งเสริมควรกระทำเป็นระบบอย่างต่อเนื่องและให้เกิดผลเชื่อมโยงเป็นนิสร่วมของกลุ่มคนโดยให้กลุ่มชนมีอำนาจและหน้าที่ต่อ

กิจกรรมการส่งเสริมนั้นให้มากที่สุดและพยายามสายหุ (9) ซึ่งแสดงวิธีการส่งเสริมศิลปะการแสดงพื้นบ้านไว้ว่า การส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรมการแสดงพื้นบ้านจึงไม่ใช่การมองแต่ที่สมบัติเหมือนวัตถุสิ่งของแต่คงต้องคำนึงถึงบุคคลภายในที่เป็นเจ้าของสมบัตินั้นเอง และบุคคลภายนอกที่สนใจและอ้างสิทธิในสมบัติด้วยแต่ต้องไม่ลืมว่าสุดท้ายแล้ววัฒนธรรมเป็นอุปกรณ์ในการดำเนินชีวิตและความหมายแท้จริงในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตผู้มีและใช้วัฒนธรรมนั้น ซึ่งคนอื่นๆ ภายนอกเป็นเพียงผู้ชมเท่านั้น เนื่องจากมีประเภทบุคคลที่สนใจในศิลปะการแสดงพื้นบ้านหลายกลุ่มด้วยเหตุผลต่างๆ กัน การส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรมการแสดงพื้นบ้านจะสำเร็จได้ผลดียิ่งหากผลประโยชน์ของบุคคลทุกฝ่ายซึ่งต่างกันนั้นสามารถประสานเสนอสนองกันได้อย่างชัดเจนในความคิดและมาตรการดำเนินการย่อมเกิดมิได้เพราะความสนใจและผลประโยชน์ ที่คาดหวังต่างกันนี้แต่สิ่งที่ไม่ควรลืมคือประโยชน์สุดท้ายควรตกแก่บุคคลผู้เป็นเจ้าของศิลปะการแสดงพื้นบ้านนั่นเอง

2. ทฤษฎี แนวคิดของทฤษฎีการกระทำด้วยเหตุผล เชื่อว่า การที่มนุษย์ จะแสดงพฤติกรรมใดๆ จะต้องมีความตั้งใจหรือเจตนาใช้เป็นระบบเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จจากการตัดสินใจกระทำพฤติกรรมของตน ความตั้งใจหรือเจตนาของมนุษย์ขึ้นกับตัวกำหนด 2 ประการ คือ ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เจตคติต่อพฤติกรรมหรือการประเมินทางบวกและทางลบของบุคคลต่อการกระทำ และปัจจัยทางสังคม ได้แก่ การคล้อยตามกลุ่มอ้างอิง (ความคาดหวังทางสังคม) ส่วนแปรภายนอกอื่นๆ เช่น ตัวแปรทางชีวสังคม ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ สถานภาพสมรส ศาสนา เจตคติต่อบุคคล เจตคติต่อสถานที่ ลักษณะ บุคลิกภาพ จะมีผลต่อพฤติกรรมก็เมื่อตัวแปรนั้นมีอิทธิพลต่อเจตคติต่อพฤติกรรม มีอิทธิพลต่อความคาดหวังทางสังคมหรือมีอิทธิพลต่อน้าหนักความสัมพันธของตัวแปร ทั้งสองนี้ขึ้นอยู่กับเจตคติพฤติกรรม

ทั้งแนวคิดและทฤษฎีจากความคิดเห็นที่นักวิชาการได้นำเสนอสามารถนำมาเป็นแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาลิเกป่าซึ่งเป็นสื่อวัฒนธรรมทางการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ ว่าความจำเป็นหลักในการพัฒนาสร้างสรรค์เพื่ออนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านนั้นควรเริ่มต้นที่เจ้าของหรือปราชญ์ชาวบ้านต้องมีความตระหนักร่วมและเข้าใจระบบของการอนุรักษ์และพัฒนาทราบข้อดีและข้อเสียเพื่อจะต้องเตรียมการและแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้อง ดังนั้นการพัฒนาการแสดงศิลปะการเล่นลิเกป่าในจังหวัดนครศรีธรรมราชในครั้งนี้ จึงเริ่มต้นที่ทำความเข้าใจเพื่อทราบจุดดีจุดด้อยของการเล่นลิเกป่า และแนวทางในการอนุรักษ์พัฒนาว่าสิ่งใดควรอนุรักษ์ เช่นระบบแนวคิดอัตลักษณ์ของลิเกป่าที่จะต้องคงอยู่ แต่แนวทางที่จะสื่อสารเพื่อให้ถึงเยาวชนซึ่งเกิดจากการพัฒนาวัฒนธรรมที่ใหม่ๆ ที่จะต้องส่งสารเพื่อทำความเข้าใจซึ่งจะต้องศึกษาและพัฒนาอย่างละเอียดรอบคอบและนำเสนอควบคู่ ดังนั้นการศึกษาข้อมูลในครั้งนี้จึงถือเป็นแนวคิดสำคัญอีกแนวคิดหนึ่งในการนำไปเป็นแบบในการพัฒนาเพื่ออนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมการละเล่นอย่างสร้างสรรค์ต่อไป

แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาการละเล่นลิเกป่าในจังหวัดนครศรีธรรมราช

ประเด็นแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาการละเล่นลิเกป่าในจังหวัดนครศรีธรรมราช จะนำเสนอเป็นประเด็นปลีกย่อย 2 ประเด็น คือ แนวทางการอนุรักษ์ และการพัฒนา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. แนวทางการอนุรักษ์ ประเด็นที่นำเสนอนี้เป็นผลการประมวลผลจากการประชุมกลุ่มย่อยเพื่อนำเสนอแนวความคิดของผู้ที่จะมีส่วนเกี่ยวข้องกับการละเล่นลิเกป่าในจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยได้จัดเวทีการประชุม 3 กลุ่ม คือ กลุ่มนักวิชาการและเยาวชน กลุ่มผู้นำชุมชน และกลุ่มศิลปิน จากผลการประชุมได้แนวทางที่มีคุณค่าในการอนุรักษ์ลิเกป่าไว้คือต้องอนุรักษ์รูปแบบการเล่น การเล่นลิเก

ป่าเป็นสิ่งแปลกและหาดูได้ยาก หากไม่เก็บรักษาไว้ก็มีแต่จะเลือนหายไป แต่ต้องเก็บทั้งรูปแบบการแสดง ที่ต้องประกอบด้วย โครงสร้างของบท ตัวละครที่ใช้แสดงประกอบบท เครื่องดนตรี เทคนิคการร้องกลอนและการร้องรับ อนุรักษ์ศิลปินซึ่งต้องมี 2 ลักษณะ คือศิลปินอาชีพที่ประกอบอาชีพการเล่นลิเกป่าในชุมชน ซึ่งต้องให้ความสำคัญต่อศิลปินที่แสดงลิเกป่าให้มากกว่านี้ ในชุมชนจะต้องมีโครงการที่เป็นแนวคิดสนับสนุนตั้งแต่ผู้นำ เช่น ทำโครงการให้ศิลปินในชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วม ให้งบสนับสนุนตามโอกาสอันควร ทั้งนี้จะต้องทำเป็นโครงการระดับนโยบายหลักของการพัฒนาชุมชนหรือเป็นแผนแม่แบบที่จะต้องมีการติดตามและต่อเนื่อง และศิลปินเยาวชนซึ่งทางที่ได้นั้นควรมีการจัดการเป็นหลักสูตรของสถานศึกษาเพราะจะได้จัดการศึกษากันอย่างต่อเนื่อง พร้อมกันนี้ต้องอนุรักษ์ผู้ชมด้วย เพราะในปัจจุบันนี้ประเด็นของผู้ชมที่จะเข้าใจแก่นของเรื่องราวลิเกป่าหายากทั้งผู้ชมที่เป็นผู้สูงอายุ และผู้ชมที่เป็นเยาวชน ซึ่งหากมีสาระการแสดง มีศิลปิน แต่ขาดผู้ชมแนวทางการอนุรักษ์ก็ไม่สามารถเป็นจริงได้นั่นเอง

2. แนวทางการพัฒนา จากผลของการประชุมทำให้เห็นประเด็นที่จะต้องนำมาพัฒนา จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องดำเนินการพัฒนาใน 2 ประเด็น กล่าวคือ

ประเด็นที่ 1 โครงสร้างของการแสดง ในประเด็นนี้นั้นจำเป็นต้องพัฒนา เรื่องของบท แต่ต้องไม่เปลี่ยนแปลงความเป็นบทของลิเกป่า แต่ต้องตัดความให้สั้นกระชับได้ใจความ สื่อภาษาพูดให้ชัดเจน มีการจัดลำดับการแสดงโดยการอธิบายความให้เข้าใจเพื่อวางองค์ความรู้ให้ได้ตามลำดับ พัฒนารูปแบบการแต่งกายของนักแสดงให้ทันสมัยสวยงาม แต่ไม่ทิ้งเค้าของความเป็นพื้นเมืองของกลุ่มชนเฉพาะอย่างยิ่งอัตลักษณ์สำคัญของคนในท้องถิ่นได้ ทั้งนี้เครื่องแต่งกายต้องสีสดใสสวยงาม ใหม่อายุเสมอ กระดาษรัดกุมเหมาะแก่การแสดงของนักแสดงพัฒนา

เรื่องของอุปกรณ์เสริม เช่น เครื่องดนตรี แต่ต้องไม่ทำลายอัตลักษณ์หลักของเครื่องดนตรีเดิม คือต้องมีรำมะนา กลอง โหม่ง ฉิ่ง และปี่ แต่จะเสริมกีตาร์หรือกลองชุดเพื่อสร้างความเร้าใจก็ได้

ประเด็นที่ 2 พัฒนาเป็นแบบเรียนกับสถานศึกษา โดยการสร้างให้เป็นนวัตกรรมใหม่ให้ง่ายและสะดวกของการปฏิบัติกิจกรรมการเรียนการสอนทั้งของครูและนักเรียน ดังนั้นในส่วนของประวัติ เนื้อหา บริบทการเล่นลิเกป่า จำเป็นต้องพัฒนาเป็นเอกสารประกอบการสอนหรือเอกสารประกอบการเรียนหรือสื่อนวัตกรรมอื่นๆ ที่เหมาะสมกับวัยของผู้เรียนพร้อมกันนี้ในส่วนขอเทคนิคการฝึกปฏิบัติ เช่น การร้อง กลองควรสร้างสรรค์เป็นวิดิทัศน์ทั้งภาพและเสียง หรือพัฒนาเป็นสื่อคาราโอเกะสำหรับให้ครูและนักเรียนฝึกร้องกันได้อย่างสะดวก ซึ่งการพัฒนาที่กล่าวนี้จำเป็นต้องใช้เวลาในการพัฒนา แต่อย่างไรก็แล้วแต่หากพัฒนาสำเร็จก็จะเป็นผลประโยชน์ที่ยิ่งใหญ่ของวัฒนธรรมของชาติทางการละเล่นลิเกป่าในจังหวัดนครศรีธรรมราช

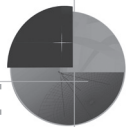
วิจารณ์

แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาลิเกป่าในจังหวัดนครศรีธรรมราชมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างกระแสจิตสำนึกรักภูมิปัญญาท้องถิ่นของบรรพชน และสร้างความรู้บางประการของการเล่นลิเกป่าในจังหวัดนครศรีธรรมราชเพื่อเป็นแรงผลักดันให้เยาวชนและผู้สนใจโดยทั่วไปได้ร่วมกันสร้างกระแสการอนุรักษ์และพัฒนาให้ลิเกปามีอายุยืนนานสำหรับเป็นวัฒนธรรมทางการแสดงการละเล่นที่งดงาม เมื่อสรุปประเด็นสำคัญของการนำเสนอพบว่าสามารถสรุปประเด็นแนวทางการอนุรักษ์ และการพัฒนา ได้กล่าวคือ

ประเด็นแนวทางการอนุรักษ์ นั้นต้องอนุรักษ์รูปแบบการเล่น เพราะเป็นสิ่งแปลกและหาได้ยาก หากไม่เก็บรักษาไว้ก็จะมีแต่จะเลือนหายไป แต่ต้องเก็บทั้งรูปแบบการแสดง ที่ต้องประกอบด้วย โครงสร้าง

ของบท ตัวละครที่ใช้แสดงประกอบบท เครื่องดนตรี เทคนิคการร้องกลอนและการร้องรับ อนุรักษ์ศิลปิน ซึ่งต้องมี 2 ลักษณะ คือศิลปินอาชีพ และศิลปินเยาวชนพรอมนกันนี้ผู้นำชุมชนต้องทำเป็นโครงการระดับนโยบายหลักของการพัฒนาชุมชนหรือเป็นแผนแม่แบบที่จะต้องมีโดยตลอดและต่อเนื่องและสุดท้ายต้องอนุรักษ์ผู้ชมด้วยเพราะในปัจจุบันนี้ประเด็นของผู้ชมที่จะเข้าใจแก่นของเรื่องราวลิเกป่ายากทั้งผู้ชมที่เป็นผู้สูงอายุ และผู้ชมที่เป็นเยาวชน ซึ่งหากมีสาระการแสดง มีศิลปิน แต่ขาดผู้ชม แนวทางการอนุรักษ์ก็ไม่สามารถเป็นจริงได้นั่นเอง แนวทางการอนุรักษ์ที่สรุปนี้ มีมุมมองที่ใกล้เคียงกับวิธีการอนุรักษ์พัฒนาและส่งเสริมศิลปะการแสดงพื้นบ้าน(10)สรุปความได้ว่า ศิลปะการแสดงพื้นบ้านเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนไทยอย่างมากแต่ศิลปะการแสดงบางอย่างหมดหน้าที่ไปแล้วในการอนุรักษ์ พัฒนาและส่งเสริมศิลปะการแสดงพื้นบ้านจึงควรส่งเสริมโดยวิธีเปิดเวลาและสนับสนุนด้านกำลังเงินให้ศิลปินพรอมนกัน และต้องส่งเสริมให้การแสดงและการละเล่นหรือวัฒนธรรมเหล่านี้เป็นที่รู้จักของคนทั่วไปจะได้มีเวลาถ่ายทอดวัฒนธรรม ซึ่งเท่ากับเป็นการเปิดโอกาสและให้กำลังใจแก่ศิลปินหรือผู้สร้างงานวัฒนธรรมไปด้วยในตัว

พรอมนกันนี้ผู้รู้ได้ให้ความคิดเห็น(11)เรื่องทัศนะเกี่ยวกับการส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรมพื้นบ้าน สรุปความว่า การจะทราบแนวทางในการส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรมพื้นบ้านให้ได้อย่างเด่นชัด จำเป็นต้องทราบทั้งธรรมชาติและปัจจัยที่เกื้อกูลวัฒนธรรมพื้นบ้านเสียก่อนจึงสามารถหาแนวทางในการส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรมพื้นบ้านได้โดยยึดหลักที่ว่าส่งเสริมและเผยแพร่ว่าใครและทำอย่างไรจะต้องมีการเชิดชูบุคคล กลุ่มบุคคล ตลอดจนหน่วยงานของภาครัฐและเอกชนที่ให้การสนับสนุนวัฒนธรรมพื้นบ้าน การเผยแพร่อยอมจัดทำขึ้นเพื่อผลประโยชน์ ทางวิชาการ เศรษฐกิจ สังคมและความมั่นคงของชาติประกอบการ

เผยแพร่จึงทำได้ทั้งการให้การศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบ

สาระสำคัญที่กล่าวมายังตรงกับผลการวิจัย(12)การศึกษาและพัฒนาศักยภาพศิลปะการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ : กรณีศึกษาลิเกป่าและสวดมอลัย ผลการวิจัย พบว่า การแสดงลิเกป่าและสวดมอลัยในจังหวัดสุราษฎร์ธานี มีพัฒนาการมาต่อเนื่องยาวนาน แต่เดิมการเล่นทั้งสองมีอยู่หลายคณะ แต่ปัจจุบันลิเกป่ามีเหลืออยู่เพียง 8 คณะ ในด้านองค์ความรู้เกี่ยวกับองค์ประกอบของลิเกป่าแต่ละคณะ ได้แก่ โรงที่ใช้แสดง ผู้แสดง เครื่องดนตรี เรื่องที่ใช้แสดง โอกาสในการแสดง บทร้องและลำดับการแสดง บทบาท ความเชื่อ และความคลี่คลายเปลี่ยนแปลง ลิเกป่าทุกคณะมีองค์ประกอบที่มีสภาพเหมือนกัน คือ มีทั้งที่ยังคงสภาพเดิม และเปลี่ยนแปลงไป การเปลี่ยนแปลงในทุกองค์ประกอบมีมากน้อยแตกต่างกันไปบ้าง

สำหรับองค์ความรู้ของสวดมอลัยแต่ละคณะเกี่ยวกับ โอกาสที่แสดง ผู้สวด ลำดับการสวด บทบาทของการสวด ความเชื่อ และความคลี่คลายเปลี่ยนแปลง ก็มีสภาพที่คล้ายคลึงกันกับลิเกป่า คือ มีทั้งที่ยังคงสภาพเดิม และมีบางอย่างที่เปลี่ยนแปลงไปเช่นกัน ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับแนวทางอนุรักษ์และพัฒนาทั้งลิเกป่าและสวดมอลัย ซึ่งได้จากการจัดการความรู้ สรุปว่า การเล่นทั้งสองจะยังคงอยู่รอดและมีบทบาทอยู่ในสังคมต่อไป หากมีองค์ประกอบสำคัญ คือ ความเป็นศิลปิน มีการสร้างแรงกระตุ้นการมีส่วนร่วมของผู้ชม มีการสนับสนุนจากหน่วยงานและองค์กรต่างๆ และมีกระบวนการถ่ายทอดต่อไปอย่างต่อเนื่อง ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวทำให้เห็นพัฒนาการการปรับตัวของลิเกป่าและสวดมอลัยมาโดยตลอด แต่เป็นการปรับตัวและพัฒนาที่ขาดความเป็นระบบ ทั้งนี้เนื่องจากเป็นการปรับตัวเชิงพลวัตที่สัมพันธ์อยู่กับบริบทชุมชน กระบวนการและเงื่อนไขที่เกี่ยวข้อง ด้วยเหตุดังกล่าวอนาคตของการเล่นทั้งสองจึงคาดการณ์ได้ไม่แน่ชัดว่าจะคงอยู่รอดได้อย่างแท้จริง

ประเด็นการพัฒนา ควรจะต้องพัฒนาเป็น 2 รูปแบบคือ

รูปแบบที่ 1 พัฒนากลุ่มเยาวชนสำหรับแสดงเป็นต้นแบบโดยการแสดงตามรูปแบบของการเล่นลิเกป่าต้นแบบ แต่ปรับแต่งโครงสร้างของการแสดง คือพัฒนาที่ไม่เปลี่ยนแปลงความเป็นบทของลิเกป่า แต่ต้องตัดความให้สั้นกระชับได้ใจความ สื่อภาษาพูดให้ชัดเจน มีการจัดลำดับการแสดงโดยการอธิบายความให้เข้าใจเพื่อวางองค์ความรู้ให้ได้ตามลำดับ พัฒนารูปแบบการแต่งกายของนักแสดงให้ทันสมัยสวยงาม แต่ไม่ทิ้งเค้าของความเป็นพื้นเมืองของกลุ่มชน เฉพาะอย่างยิ่งอัตลักษณ์สำคัญของคนในท้องถิ่นได้ ทั้งนี้เครื่องแต่งกายต้องสีล้วนสวยงาม ใหม่อยู่เสมอ กระซับริตภูมิเหมาะแก่การแสดงของนักแสดง พัฒนาเรื่องของอุปกรณ์เสริม เช่น เครื่องดนตรี แต่ต้องไม่ทำลายอัตลักษณ์หลักของเครื่องดนตรีเดิม คือต้องมี รำมะนา กลอง โหม่ง ฉิ่งและบี แต่จะเสริมกีตาร์ หรือกลองชุดเพื่อสร้างความเร้าใจก็ได้

รูปแบบการพัฒนาที่กล่าวนี้มีผลสอดคล้องและเป็นไปได้เช่นเดียวกับผลการวิจัยเรื่องวิถีและพลังของลิเกฮูลูในจังหวัดปัตตานี(13) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิถีชีวิตในด้านต่างๆ ของผู้แสดงลิเกฮูลู ศึกษาพลังความสามารถของลิเกฮูลูที่มีต่อชุมชนและสังคม เพื่อวิเคราะห์อนาคตของลิเกฮูลู โดยการศึกษาจากเอกสารและข้อมูลภาคสนาม ผลการศึกษา พบว่า วิถีชีวิตของลิเกฮูลูในจังหวัดปัตตานี ซึ่งมองที่ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมือง เฉพาะอย่างยิ่งด้านสังคม สมาชิกในครอบครัวให้การยอมรับและสนับสนุนในการแสดงลิเกฮูลู ครอบครัวไม่มีการทะเลาะเบาะแว้งกัน และชุมชนก็ให้การยอมรับและสนับสนุนในการแสดงลิเกฮูลูบางคนขึ้นเป็นโต๊ะครู โต๊ะอิหม่ามประจำมัสยิดและด้านวัฒนธรรม ความเชื่อ ลิเกฮูลูใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนาในการสั่งสอน เตือนสติผู้ชมการแสดง พลังหรือศักยภาพของลิเกฮูลูที่มีต่อชุมชน ได้แก่ พลังหรือศักยภาพในการสร้างความสุข ความ

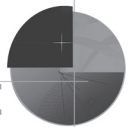
บันเทิงให้กับชุมชน การเสริมสร้างความรู้และสติปัญญาสู่ประชาชน การส่งเสริมคุณธรรม และการรักษาและควบคุมพฤติกรรมทางสังคมได้อีกอนาคตของลิเกฮูลู ก่อนมีเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ลิเกฮูลูกำลังได้รับความนิยมและการยอมรับจากสังคมทั้งภายในและภายนอกพื้นที่เป็นอย่างมาก หลังจากมีเหตุการณ์แล้วลิเกฮูลูได้รับงานแสดงน้อยลงซึ่งหากเป็นอย่างนี้ต่อไปอาจจะทำให้ลิเกฮูลูหลายคนเปลี่ยนอาชีพและละทิ้งการแสดงลิเกฮูลูทำให้ลิเกฮูลูมีโอกาสที่จะเสื่อมสูญไปจากท้องถิ่นนี้ได้

ส่วนแนวทางการพัฒนานั้นสอดคล้องกับผลการพัฒนาหุ่นเงาที่ธีรวัฒน์ ช่างสาน (14) ได้สรุปผลการวิจัยเรื่อง การอนุรักษ์และพัฒนาหุ่นเงาของกลุ่มชนในสุวรรณภูมิ สรุปประเด็นพัฒนาศิลปะการแสดงการเล่นหุ่นเงาในเชิงอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของกลุ่มชนในภาคใต้ ภาคอีสานของประเทศไทย และในประเทศกัมพูชานั้นต้องสร้างและพัฒนาเป็นนวัตกรรมใหม่กล่าวคือเป็นการแสดงที่ต้องอยู่ในกรอบต่อไปนี้ คือ ต้องอนุรักษ์ศิลปะของชนบทการเล่นหนังตะลุงไว้ เช่น การโหมโรง การเชิดรูปฤาษี การออกรูปอิศวรทรงโค การออกปราชญ์บท การบอกเรื่องและการตั้งบ้านตั้งเมือง ทั้งนี้กระบวนการนำเสนอจะต้องสั้นกระชับเนื้อเรื่องจะต้องส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมในแนวการสอนทั้งกฎหมาย จารีต ระเบียบปฏิบัติ ที่ดีงาม แต่ทั้งนี้จะต้องสนุก ตลก ควรมีเวลากำกับ จากการสำรวจความพึงพอใจพบว่าความยาวของเนื้อเรื่องหนังตะลุง 30 นาที เป็นที่สนใจและเยาวชนให้ความสนใจมาก นอกจากนี้จะต้องอนุรักษ์โครงสร้างของหนังตะลุง ทั้งสถานที่แสดง รูปแบบเนื้อเรื่องที่แสดง เครื่องดนตรี และอื่นๆ และต้องมีสิ่งนำเสนอที่แปลกใหม่เพื่อสร้างความสนใจ

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำเอาทำรำของขั้นตอนซึ่งเป็นชนบทของการแสดง โดยการพัฒนาลักษณะของผู้แสดงที่เลียนแบบตัวหนังมานำเสนอในขณะที่บนจอหนังเชิดตัวหนังอยู่ด้วย ซึ่งเท่ากับเป็นการสร้างความเข้าใจแก่ผู้ชมไปด้วยในคราว

เดียวกัน นอกจากนี้ในส่วนของการทำรำสร้างสรรค์ได้ตัดต่อนำมาบางท่าที่เกี่ยวข้องกับการเชิดหนัง เช่น นำมาเสริมเป็นทำรำของนางฟ้าก่อนจะมีการตั้งบ้านตั้งเมือง เพราะฉากของการแสดงนำเสนอเป็นการตั้งบ้านตั้งเมือง บนสวรรค์ เป็นต้น นอกจากนี้ได้สร้างความเด่นชัดของการนำเสนอกล่าวคือได้จัดรูปแบบของการวางผังการแสดงใหม่ กล่าวคือหนังตะลุงแบบดั้งเดิมนั้นจะให้เครื่องดนตรีอยู่ด้านหลังจอ แต่หนังตะลุงที่ผู้วิจัยสร้างสรรค์ใหม่นี้ จะให้เครื่องดนตรีอยู่ข้างจอหนัง สำหรับการตรวจสอบและชิมชั้บการเล่นดนตรีพื้นเมืองได้ดี โดยจะให้เครื่องดนตรีแบบเครื่องห้าของเก่า อันประกอบด้วย กลอง โหม่ง ทับ ปี่ ฉิ่ง ฉาบ อยู่ด้านซ้าย ส่วนอิเล็กโทน กีตาร์ไฟฟ้า กลองชุดที่จะเสริมในช่วงของการบรรเลงเครื่องดนตรีประกอบการเล่นเพลงลูกทุ่ง ในช่วงของการนำเสนอเนื้อเรื่อง อันจะสร้างความเข้าใจแก่ผู้ชมไว้ทางด้านขวาของจอหนัง และพร้อมกันนั้นทำรำที่สร้างสรรค์ใหม่นั้นจะพัฒนาเพื่อให้ผสมผสานและสอดคล้องกับการเชิดหนังบนจอด้วย

รูปแบบที่ 2 พัฒนาเป็นแบบเรียนกับสถานศึกษา โดยการสร้างให้เป็นนวัตกรรมใหม่ให้ง่ายและสะดวกของการปฏิบัติกิจกรรมการเรียนการสอนทั้งของครูและนักเรียน ดังนั้น ในส่วนของประวัติเนื้อหา บริบทการเล่นลิเกป่า ผู้วิจัยได้พัฒนาเป็นเอกสารประกอบการเรียน พร้อมกันนี้ในส่วนขอเทคนิคการฝึกปฏิบัติ เช่น การร้องกลอนไหว้ครู แยกแดง ยาหยี เจ้าเมือง และเสนา นั้นได้สร้างสรรค์เป็นวีดิทัศน์ทั้งภาพและเสียงพัฒนาเป็นสื่อคาราโอเกะสำหรับให้ครูและนักเรียนฝึกร้องกันได้อย่างสะดวก ซึ่งการพัฒนาที่กล่าวนี้ยังไม่ได้ประมวลผลเพราะจำเป็นต้องทดลองใช้ก่อนแต่คาดการณ์เป็นเบื้องต้นว่าจะมีประโยชน์เหมาะแก่การอนุรักษ์ลิเกป่าไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของจังหวัด นครศรีธรรมราชต่อไป แนวทางการพัฒนาในรูปแบบที่ 2 นี้สอดคล้องกับความต้องการของสถานศึกษาตามที่ Krukannika (15) ได้นำเสนอเรื่องโครงการภาษาไทย “การใช้กลอนสุภาพในศิลปะ

พื้นบ้านลิเกป่า” ของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา เทศบาลเมืองทุ่งสง(วัดท่าแพ) โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อให้ให้นักเรียนมีความรู้และเข้าใจความเป็นมาของ ศิลปะพื้นบ้านลิเกป่า เพื่อนำข้อมูลจากการศึกษาค้นคว้ามาแต่งคำประพันธ์ประเภทกลอนสุภาพและ เพื่ออนุรักษ์และเผยแพร่ศิลปะพื้นบ้านลิเกป่า ผลการดำเนินงานพบว่าจากความคิดที่ว่าในอนาคตอาจจะมีนักเรียนที่สนใจในการเรียนชุนนุมลิเกปามีน้อยเลย ทำให้เกิดแรงบันดาลใจในการคิดจะสืบสานศิลปะพื้นบ้านลิเกป่าโดยใช้กลอนสุภาพในการแต่งให้คงอยู่สืบไป นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจความเป็นมาของลิเกป่า ได้ศึกษาข้อมูลและรวบรวมข้อมูล ทำให้ได้ข้อมูลที่นำมาทำแผ่นพับ เสนอความเป็นมาและตัวอย่างบทลิเกป่าให้กลุ่มผู้สนใจ ได้ฝึกว่าบทลิเกป่ากับวิทยากร ได้นำทักษะที่ได้จากการฝึกมาต่อยอดกับกลุ่มเป้าหมาย ได้กลอนสุภาพที่ใช้ในบทลิเกป่า และได้มีรายงานโครงงาน แผ่นชาร์ทนำเสนองานโครงงาน

แนวคิดการพัฒนารูปแบบดังกล่าวยังสอดคล้องกับวิธีการใช้ละครสร้างสรรค์ในการพัฒนาผู้เรียน ที่ส.อ.ศ. (2549) ได้สรุปไว้น่าสนใจความว่า ศตวรรษที่ 21 ซึ่งเป็นศตวรรษที่กำลังจะเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมหาศาลในทุกๆ ด้านของการใช้ชีวิตของมนุษย์นั้น ไม่มีใครสามารถทราบได้แน่ชัดว่าอนาคตในการดำรงชีวิตของผู้คนในยุคนี้จะเปลี่ยนแปลงไปมากเพียงไร และอย่างไร การพัฒนาในด้านทรัพยากรมนุษย์จะกลายเป็นนโยบายหลักที่สำคัญที่สุดสำหรับหลายๆ ประเทศ การแข่งขันที่จะทำให้ประชาชนในประเทศเป็นประชาชนที่มีคุณภาพและได้รับคุณภาพที่ดีนั้นย่อมเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ในยุคสมัยที่มนุษย์จะพยายามแสวงหาคุณภาพชีวิตที่ดีที่สุดให้กับตัวเองนี้ หากมนุษย์ไม่เรียนรู้ที่จะดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันด้วยความเข้าใจทั้งในระดับอารมณ์ความรู้สึกและสติปัญญาแล้ว ศตวรรษที่ 21 ย่อมจะเกิดความสงบสุขมิได้การพัฒนาคนด้วยศิลปะต่างๆ ด้านน่าจะเป็นกระบวนการหนึ่งที่จะช่วยจัด

อวิชา อดติ กิเลสต่างๆ เพื่อนำมนุษย์ไปสู่ พุทธิปัญญาและความไม่เห็นแก่ตัว อันเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยจรรโลงสันติภาพในโลกนี้

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณ ศาสตราจารย์ ดร.เวทิน นพนิตย์ โปรเพรสชันแนล แอสโซซิเอทส์ แห่งประเทศไทย ที่วิพากษ์ นิพนธ์ต้นฉบับ ขอขอบคุณ ผศ.ชไมพร พุทธิรัตน์ ที่อนุเคราะห์เรียบเรียงตรวจสอบบทคัดย่อภาษาอังกฤษ ขอขอบคุณคณะวิทยากรลิเกป่า กลุ่มแม่บ้านวังฆ้อง อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่แนะนำและให้ข้อมูลสำหรับการสัมภาษณ์ภูมิปัญญาทางการเล่นลิเกป่าของจังหวัดนครศรีธรรมราชของการทำวิจัยครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

1. ชัยยนต์ ศุภกิต. ลิเกป่า. อ้างเมื่อ 31 ตุลาคม 2555. สืบค้นจาก URL: <http://www.moradokthai.com/ligapa.htm>
2. ประกาศิรี กลางพอน. ความหมายของภูมิปัญญา. อ้างเมื่อ 15 ตุลาคม 2555. สืบค้นจาก URL: <http://www.ipesp.ac.th/learning/thaistory/content1.html>
3. วิเชียร วงศ์คำจันทร์, แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น. อ้างเมื่อ 31 ตุลาคม 2555. สืบค้นจาก URL: <http://school.obec.go.th/bankudchiangmee/vicakan3.htm>
4. จำนงค์ แรกพินิจ. ภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อการพัฒนาชุมชนและสังคมไทย. อ้างเมื่อ 31 ตุลาคม 2555. สืบค้นจาก URL: <http://elearning.aru.ac.th/2500102/soc02/topic6/linkle/print5.htm>
5. ชวน เพชรแก้ว. ลิเกป่า. สำนักศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, สุราษฎร์ธานี. หน้า 18-20, 2554.

6. สุรพล วิรุฬห์รักษ์. วัฒนาการนาฏศิลป์ไทยใน
กรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร :
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 161, 2543.
7. อคิน ทรัพย์พัฒน์. วัฒนธรรมคือความหมาย : ทฤษฎี
และวิธีการของคลิฟฟอร์ด เกียร์ช. บริษัท โอ.เอส.
พรินติ้งเฮาส์ จำกัด, กรุงเทพมหานคร. หน้า 71-
110, 2551.
8. สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. การละเล่นพื้นบ้านภาค
ใต้, ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ พ.ศ.
2542 เล่ม 8. กรุงเทพมหานคร : สยามเพ
รสแมเนจเม้นท์.
9. พิทยา สายหู. แนวทางในการส่งเสริมและเผย
แพร่วัฒนธรรมพื้นบ้าน. ครุสภา. กรุงเทพมหานคร.
หน้า 63, 2531.
10. อเนก นาวิกมูล. หนังสือ-หนังใหญ่. เจริญวิทย์
การพิมพ์. กรุงเทพมหานคร. หน้า 34-37, 2527.
11. ประจักษ์ สายแสง. ประเพณีการทำขวัญผึ้ง.
กรุงเทพมหานคร, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
หน้า 73-75, 2531.
12. เจริญ ศรีประดิษฐ์. การศึกษาและพัฒนา
ศักยภาพศิลปการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ : กรณี
ศึกษาลิเกป่าและสวดมอลัย. อ้างเมื่อ 29 ตุลาคม
2555. สืบค้นจาก URL: [http://www.culture.
go.th/research/south/50_6.html](http://www.culture.go.th/research/south/50_6.html)
13. สุธี เทพสุริวงศ์. วิถีและพลังของลิเกฮูลูใน
จังหวัดปัตตานี. อ้างเมื่อ 29 ตุลาคม 2555.
สืบค้นจาก URL: [http://soreda.oas.psu.ac.th/
show_detail.php?research_id=76](http://soreda.oas.psu.ac.th/show_detail.php?research_id=76)
14. อีรวัดน์ ช่างสาน. การอนุรักษ์และพัฒนาหุ่นเงา
ของกลุ่มชนในสุวรรณภูมิ. สุรินทร์, วิทยานิพนธ์
ดุฎิบัณฑิตมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.
หน้า 444-445, 2553.
15. Krukannika. โครงการภาษาไทย “การใช้กลอน
สุภาพในศิลปะพื้นบ้านลิเกป่า” ของนักเรียน
โรงเรียนมัธยมศึกษาเทศบาลเมืองทุ่งสง(วัด
ท่าแพ). อ้างเมื่อ 31 ตุลาคม 2555. สืบค้นจาก
URL: [http://www.gotoknow.org/blogs/
posts/454274?locale=en](http://www.gotoknow.org/blogs/posts/454274?locale=en)